

Min bror indianeren

ELLEN UGELSTAD (33) lager film om sin schizofrene bror Torstein (31). Hver sommer lever han som indianer på hytta.

– NÅR TORSTEIN BLIR psykotisk, identifiserer han seg veldig sterkt med indianernes verdier. Han kan for eksempel si at han bærer deres smerte på sine skuldre, og mener at den hvite mann har ødelagt for dem. Men han liker ikke at folk kaller ham schizofren.

Fotograf Ellen Ugelstad sitter utenfor familiehytta i Portør, ei perle mellom Kragerø og Risør. Hun forteller om filmen hun er i ferd med å lage – en dokumentar om broren hennes, Torstein.

Ellen fikk ideen til filmen da hun fant noen notater faren hadde skrevet. Han var selv psykiater og hadde skrevet om Torstein i det han kalte «A Father's Narrative». I sommer har Ellen hatt filmkameraet med seg døgnet rundt.

Torstein sitter inne i hytta og hører på musikk. I faget har han gitaren. Han klimprer vart. På bordet ligger ei svart mappe stappfull av CD-er. Han ser ut som om han når som helst står på farten til å stikke ned til sjøen for å ta seg en dukkert.

– Hva synes du om at søstera di lager film om deg?
– Det er morsomt. Jeg synes det er hyggelig at hun vil lage film om meg, sier Torstein ettertenksomt.

Han var 17 år da han i 1993 fikk sin første psykose. I et mareritt drømte han at faren, som da var kreftsyk, var død. Da han våknet, trodde han drømmen var virkelig. Det ble en trigger for psykosen.

HYTTA, SOM EN GANG var sennepsgul, er matt i fargen. Med lyseblå vinduskarmer og en solrik, grønnmalt terrasse, ligger den fredelig til mellom lyng og furuer. Mens Ellen forteller om filmen, vandrer Torstein på fjellrabbene.

– Noen ganger sier han at han ikke vil filmes mer. Da legger jeg vekk kameraet. Det er viktig for meg å respektere grensene hans. Når du lager film om noen, påvirker du livet deres. De skal også forholde seg til ►

Filmsøken: Ellen Ugelstad (33) lager film om broren Torstein (31). Han synes det er morsomt å ha henne på slep til alle favorittstedene i Portør.

Høvdingen: Torstein liker å vise seg selv at han ikke er avhengig av andre, akkurat slik som indianerne.

Perspektiv: Torstein tar tålmodig regi fra storesøster Ellen. Men snart vil han heller dykke enn å flyte bedagelig rundt på ryggen.

– Hvis denne filmen kan gjøre noe med fordommene til folk, blir jeg glad, sier Ellen.

Valgets kval: – Jeg håper han vil forstå helheten, sier Ellen. Hun er forberedt på å måtte ta valg i filmen som broren er uenig i.

Fakta om filmen

«Du skal ha gode nerver for å være indianer» (engelsk tittel: Indian summer) produseres av Egne Filmer AS og Ellen Ugelstads selskap Twentyone Pictures. Ugelstad er utdannet fra Academy of Arts University i San Francisco i 2000. Har hatt flere utstillinger og filmvisninger, mottatt 350 000 kroner i utviklings- og produksjonsstøtte fra Fond for lyd og bilde, Norsk filmutvikling, Norsk Filmfond og Sleipnir. Ugelstad har som en av fem regissører deltatt på utviklingsworkshop hos det europeiske dokumentarfilmettverket Sources 2 i 2005. Hennes nye film skal være ferdig i løpet av våren 2007.

«Temaet schizofreni tillater meg å tenke annerledes både når det gjeld er struktur, oppbygning og form. Jeg ønsker å blande fiksjon og fakta.»

Ellen Ugelstad (33)

► filmen i ettertid. Jeg kommer sikkert til å ta noen valg i filmen som han ikke er enig i, men jeg håper han vil forstå helheten.

– Du kommer vel nærmere enn noen filmskaper ellers hadde kommet, siden han er broren din?

– På en måte har jeg gjort research hele livet, og av og til oppleves materialet så tilgjengelig at det nesten blir utlignende. Man kan drukne litt i sitt eget tema og rolle – man er søster, pårørende og filmskaper på samme tid. Det gjør det ofte umulig å ha en mer objektiv betrakterrolle. Da er det viktig å ha veiledere og utenforstående man har tillit til. Jeg håper samtidig at det at jeg er søster til Torstein, kan bli en styrke ved filmen. Jeg tror vi kan få fram en innsikt og forståelse som andre ikke hadde klart. Man får en annen grad av nærhet. Men jeg vil at filmen løstes opp fra det rent personlige, slik at temaet blir gjenkjennelig for mange.

– Hvorfor akkurat dokumentarfilm?

– For meg er dokumentarfilmsjangeren litt problematisk. For hvilken grad av sannhet får du? Dokumentarfilm er mer enn en avbildning av virkeligheten. Temaet schizofreni tillater meg å tenke annerledes både når det gjelder struktur, oppbygning og form. Jeg ønsker å blande fiksjon og fakta. Hvor går

egentlig grensene mellom fantasi og virkelighet? Det handler veldig mye om hvem som definerer andres virkelighet. Vi opplever alle situasjoner der våre bilder av virkeligheten ikke passer inn. Mange som får en diagnose, blir sett på som nettopp det – en diagnose. De blir ikke sett på som hele mennesker. For en person med min brors intense personlighet er ikke det tradisjonelle psykologiske dokumentarportrettet nok. Gjennom å ta andre grep i forhold til struktur og form, gjenspeiler det bedre kompleksiteten og det motsetningsfylte i Torsteins liv. Kanskje Torstein gjennom denne filmen kan forstå sin historie bedre. Og hvis filmen kan gjøre noe med folks fordommer, blir jeg glad.

DET ER TID FOR EN tur på bøljan blå. I en liten, oransje båt tar Torstein oss med stødige hånd over bølgen. Noen nautiske meter lenger ute pisker vinden havet hvitt over skjærene. Ellen finner fram kameraet, setter sjøbein og filmer sin bror styrmannen. Søskenene kommuniserer uten ord. Vi glir inn i et trangt, grunt sund, de anker og fortøyer båten i en liten sprekk mellom to kampesteiner. Ellen spør om ikke Torstein har lyst til å bade, og det har han. I en naturlig lagune tar Torstein tålmodig regi fra storesøster. Men han

vil ganske raskt heller dykke enn å flyte bedagelig rundt på ryggen. Vi begir oss utover holmen mot «Andersstedet», som har fått navn etter fetteren deres. Torstein legger på svøm ut gjennom sundet. Plask-plask-plask, slår det fra de svarte svømmeføttene. Torstein dykker under. Det eneste som stikker opp, er snorkelen og bakhodet. Søstera står dypt konsentrert på svaberget med kameraet parat.

– Kan jeg be deg om et par ting, Torstein? roper hun.

– Hører ingen ting, mumles det fra snorkelen.

– Torsken! prøver Ellen seg igjen. Det er kallenavnet hans.

– Torsken, kan du svømme litt forbi her, litt nærmere?

Og svømmeføttene setter seg i bevegelse.

– Går det bra, eller?

– Mhm. Jeg går ut igjen, jeg. Skal se om det er noe fisk lenger ute.

TIL VANLIG BØR TORSTEIN i en kommunal leilighet i Oslo, hvor han går på skole. Tidligere jobbet han på gård. Han har toårig agronomutdannelse fra Aurland i Sogn og Fjordane. Det var der han fikk sin første psykose.

– Noen er født med en høy grad av biologisk sårbarhet. Torstein ble mye mobbet og krenket da han var yngre. Da faren vår døde, markerte det begynnelsen på en lang periode med prøving og feiling for å finne ut hva han led av. Han ble en svingdørspasient. Men etter noen år fikk han diagnosen schizofren, sier Ellen.

TORSTEIN SVØMMER UTOVER. Plutselig er han borte bak den ytterste holmen. Ellen strekker hals og mumler: «Der forsvant den dokumentarfilmen». Omsider – et nestenkrasj med en passerende båt senere – kommer Torstein til syne igjen. I ytterst bedagelig tempo tråler han havbunnen på vei tilbake. Ellen følger ham gjennom linsa når han kommer opp av vannet og rusler over på den andre sida av holmen.

Torstein legger seg pladask ned på det solvarme svaberget. Søstera legger seg ned ved siden av ham, og stiller skarpt med kameraet. Med lukkede øyne ligger han der. Helt stille. Fortsatt med sammenknepne øyne svarer han tålmodig på Ellens spørsmål.

– Skal du dykke her også?

– He-he, ja. Jeg skal bare finne et sted hvor jeg kan gå uti, smiler Torstein lurt.

DAGEN ETTER. Regnværet trommer bastant på taket til den lille, gule hytta, og Ellens kamera får seg en pause. Torstein sitter inne i den lyse stua, mens stereoanlegget sender ut jazztoner. Bordet foran ham bugner over av tidsskrifter, aviser og blader. Han forsvinner inn på soverommet, hvor han romsterer i en stor sekk. Så kommer han tilbake med en bunke kladdebøker. Han renser stemmen – og begynner å lese:

Hans øyne gråt tårer av mismot og savn. Hvor var hans sjel, fanget og nedtrykt i håpløshetens dyp. Men han hjempet videre mot angstens kvaler. På nytt og nytt sto han ved regnbuens slør. På jakt etter et nytt øyeblikk av livsmot og glede. Men psyken trakk ham inn i en ny kamp mot depresjon og fortapelse.

Han kremter før han fortsetter med sin rolige, mørke stemme. Gil Scott-Heron og Brian Jackson spiller «It's your world» fra stereoanlegget. Lydene blander seg med hverandre.

I landet bak fjellene, i regnbuens glitrende vann og hubroens søte fløyelsang vil det summe. Min sjel vil vandrest over skog og fjell. Havets uendelighet strekker seg over horisonten. Og jeg stiger ned i havets mystiske liv for å jakte etter min bror torsken. Havet kjøler ned mitt pulserende hjerte og fortøyer min rastløse sjel.

– Hvorfor føler Torstein et nært bånd til indianerne?

– Helt fra han var liten, har han vært opptatt av minoriteter, og særlig indianere. De er trolig en sterk metafor på ønsket om å klare seg selv, men også en tankekonstruksjon som gir smerten hans et holdpunkt og får tilværelsen til å gå opp. For Torstein er drømmen om å være indianer viktig i perioder, og det har jeg alltid forholdt meg til. Men det er først når jeg skal forklare hva filmen handler om til andre, at jeg tar i bruk betegnelsen schizofreni, sier Ellen.

TORSTEIN FINNER fram buen og napper med seg tre piler fra stuebordet. Han rusler bort til blinken bortenfor hytta. Blinken har han laga sjøl på et snekkerkurs. Før han får skutt en eneste pil, er Ellen der med kameraet. Torstein spenner buen. Overarmene rister svakt. Så sender han avgårde den ene fulltrefferen etter den andre. Andre går for lavt og skvetter lydlost bortover fjellet. Da lunter han bort til nedslagsfeltet, løfter på bregnene og leter til han finner pilene. Han smiler og forsikrer seg om at søstera har festet blinkskuddene til filmen. ●

magasinet@dagbladet.no